

Zgornje Stranje

Mojstrova cerkev na gori

Dostop: Vas Zgornje Stranje s cerkvijo sv. Benedikta na strmem griču osamelcu leži nekaj kilometrov od Kamnika na sever, ob cesti v Kamniško Bistrico, kmalu za dolgim smodnišničnim zidom.

Naravne lepote
Zgodovinsko-kulturne znamenitosti

Arhitekt Jože Plečnik (1872–1957) si je vse življenje želel postaviti cerkev na kakšni gori, na starem kulturnem mestu, kjer je bilo človekovo občutenje božjega prostorsko najbližje nebu. Vlekel ga je zgled prazgodovinskih in novejših ljudskih graditeljev, ki so na vrhovih, včasih težko dostopnih, postavljali svetišča. Na Grmadi, poraščenelem drugem vrhu Šmarne gore nad Ljubljano, si je skupaj s svojim asistentom, arhitektom Antonom Bitencem, zamislil cerkev desetih božjih zapovedi. Ta cerkev, ki bi bila edinstvena v krščanskem svetu, ni bila postavljena. Tako Slovenci nimamo svojega Sinaja. Sanje, da bi postavil cerkev na gori, pa so se Plečniku delno izpolnile v Zgornjih Stranjah nad Kamnikom, že ob koncu njegove bogate umetniške in duhovne poti, po drugi svetovni vojni. Niso bile le sanje, bila je usoda, Plečnikova in narodova.

V arhitektonskem smislu smo cerkva, kakršna je bila stranjski Benedikt, premogli nič koliko. Šlo je (in po Plečniku še zmeraj gre)

Cerkev sv. Benedikta v Zgornjih Stranjah pod Kamniško-Savinjskimi Alpami, ki nosi v sebi junaško zgodbo Plečnikove prenove kmalu po drugi svetovni vojni.

Pogled s terase na Zgornje Stranje. Plečnik si je zamislil stebre dvojčke. Elementi njegove prenove so bili preprosti. Mnoge je dal pripeljati iz Ljubljane, kjer jih je dobil poceni kot ostanke raznih povojnih gradenj in prenov.

za preprosto enoladijsko svetišče, ki je v času gotike dobilo vhodni stolp in prezbiterij, v času baroka pa je bilo prezidano. Zgrajeno je bilo na velikanski skali, ki so jo ledeniki narinili in končno »odložili« na zaravni za Kamnikom. Če je za tem mestom nekoč do gora segalo jezero, kakor velijo legende, potem je skala podobno kakor danes blejski otok molela iz gladine. Je bilo na njej prasvetišče? Da ima na vršini te vzpetine svoje izvorišče neznana zemeljska energija, ki jo sicer radiestezisti odkrivajo na večini starih kulturnih prostorov, še posebno na vrhovih, je leta 1946 ugotavljal tudi Plečnik. Mojster pa svojih izredno pretanjenih občutkov za zemeljska sevanja ni ravno rad oznanjal. A njegovi sodelavci so slutili, da jih pozna, da celo »komunicira« z njimi. Seveda jih je pobožni mož občutil v obnebjju svoje globoke katoliške vere.

Ko se danes peljemo skozi izrazito prehodne Spodnje in Zgornje Stranje k izletniško privlačnejšim ciljem (Velika planina, Kamniška Bistrica, Sv. Primož nad Kamnikom, Zgornja Savinjska dolina), nas preseneti pogled na cerkev sv. Benedikta, ki se dejansko zdi postavljena na goro. A kaj bolj privlačnega od drznega položaja sredi slikovite polvaške, polmestne in polgorske pokrajine od daleč pri tej cerkvi res ni videti. In na severni strani leži pod njo pokopališče. Zakaj torej priporočam obisk te cerkve?

Zaradi njene junaške zgodbe, o kateri pišejo arhitekturni zgodovinarji, cerkveni pa začuda manj. Junak te zgodbe naj bi bil naš največji graditelj. In res se zdi, da je le njegovo delo ostalo vredno pozornosti. S prispevkom drugih se je zgodilo kot z vsakim fizičnim

delom: utonil je v pozabo. Kljub temu je junak te zgodbe ljudstvo, kot smo rekli včasih; pa ta zgodba sploh ni socrealistična.

Položaj cerkve na gori se je Nemcem med drugo svetovno vojno zdel imenitno koristen za njihove vojaške cilje, zato so Benedikta prezidali v stražno trdnjavo. Cerkveno ladjo so pregradili z vodoravnim, 40 centimetrov debelim armiranim stropom ali podom; kakorkoli so ga že imenovali ti okupatorji. Pod njim so bili bunkerji, nad njim vojašnica. Cerkvena okna so zazidali oziroma prezidali v strelne niše. Po vojni si je država to trdnjavsko cerkev prilastila kot vojni plen. Obnove ni dovolila, ves gradbeni material z objekta je namenila odvozu in uporabi pri javnih gradnjah v Ljubljani. Bil je to čas množičnih prostovoljnih delovnih akcij. Frančiškan in stranski župni upravitelj Martin Perc pa je »udarniško delo« organiziral po svoje. Med njegovimi farani so bili minerji iz bližnje kamniške smodnišnice. Tem drznim in izkušenim fantom je uspelo skrajno nevarno delo, od katerega bi se cerkev utegnila sesuti: razminirali so betonsko ploščo, kar je bilo toliko bolj tvegano delo, ker ga oblast ni dovolila. Zato so ploščo razstrelili naskrivaj. Udba akciji »zvitega patra«, kakor ga je imenovala, poslej ni bila več kos. Pogostokrat je zasliševala Perca in farane, jih zapirala in trpinčila. Veljalo je, da mora faran za vsako drevo, ki ga je posekal in namenil cerkvi, za tri dni v zapor.

Vztrajni Perc, ki je bil zagledan v Plečnikovo arhitekturo, je prek njegove učenke prosil mojstra za umetniško obnovo cerkve. Mojster je najprej odklonil. Leta 1947 se je počutil kot izčrpan, razočaran starec. Nova oblast se ga je odpovedala. Nobenih naročil ni imel. Nekateri njegovi učenci so ga nesramno napadali. Veliki projekti, ki jih je pripravljaj

Krstilnico je Plečnik namestil kar v zvonici pod turnom stranske cerkve.

Mojstri iz Zgornjih Stranj redno skrbijo za veliko stavbno dediščino svojega kraja.

med vojno, so po vrsti ostali na papirju. Načrt za veličastni slovenski parlament, ki naj bi po prvi zamisli stal »na gori« (na ljubljanskem grajskem griču) in ki ga je naredil na povabilo takratnega predsednika parlamenta, pisatelja Ferda Kozaka, je ostal v maketi. Še en veliki koncept, ki so ga Slovenci zatajili v samih sebi. (Stožčasti stolp nad parlamentom naj bi bil visok 120 m, bil bi višji od česarkoli do takrat zgrajenega v Beogradu ali Moskvi; tega so se Slovenci ustrašili.)

V tistem času je bila požgana Plečnikova cerkvica na Veliki planini. Mojstru so grozili, da mu bodo še kaj porušili. Zato je okoli Stranj cincal. Dela se je lotila njegova učenka. Morda se je mojster najprej ustrašil opustošene cerkve. Potem pa ga je iznenada prevzela gorečnost vaščanov, ki si niso dali vzeti svojega zavetnika. (Sveti Benedikt, sicer zavetnik pred neurji in viharji, je bil sam sijajen gradbenik. Slovel je tudi po čudežu z rešetom, ki ga je znal razdejanega in razpadlega spet povezati. Kako bi torej že zaradi tega dejanja ne navdih-

nil Plečnika?) Ko je videl, s kakšno bodro voljo in spoštljivostjo so vaščani sprejeli ideje za obnovo, ki so se mu začele porajati, ni več omahoval. Ganila ga je njihova želja po arhitektonski lepoti, tako redka v tistih časih pomanjkanja gradbenega materiala in političnih nevarnosti. Načrte za novo opremo cerkve je izdeloval postopno. Z raznimi svetopisemskimi prispodobami jih je sproti pojasnjeval domačinom. Recimo svetilke pred križevim potom: vsaka naj bi bila oblikovana v skladu s postajami Kristusovega trpljenja. Odprt

lestenec naj bi simboliziral njegov vnebohod. Ljudje so željno srkali Plečnikove besede, se z njegovimi številnimi ustvarjalnimi posegi poistovetili, se kot verniki stapljali z umetnostjo starega modreca. S cenenimi materiali, ki so bili takrat na voljo, a s še ohranjenim rokodelskim znanjem domačinov je Plečnik stari cerkveni lupini vtisnil svoj edinstveni, neutajljivi umetniški pečat, ki je bil obenem skrbno umerjen z domačijskimi in klasičnimi arhitektonskimi prvinami. Dr. Peter Krečič, eden najvidnejših plečnikoslovcev, ugotavlja: »Iz literature o umetnosti in umetnikih 20. stoletja ne poznam tolikšne spojenosti umetnika, njegovega dela in njegovih odjemalcev.«

Po skoraj 70 letih ima razgledna terasa okoli cerkve pridih praznične vzvišenosti sredi širnega prostora. Plečnikovi stebri so bogat, raznovrsten okvir za sijajne vtise pokrajine. Nad krajem mrtvih je vzdignjen spokojen, duhovno bogat prostor živih. Žive vere. To je bil arhitektov poseg v nebo. Spomenik Benediktovemu načelu: moli in delaj. Notranjščina cerkve pa je še ena maša Plečnikove arhitekture. Občudovalcu se notri zazdi, da se je tudi tu stari mojster igral z nešteti podrobnostmi ali manjšimi objekti, kot so oltarji, svečniki, kipci, stebri, kosi pohištva, lestenci ... Krstilni kamen je pod bivšo zvonico obešen na štiri verige, ki simbolizirajo četverno naravo človeških značajev, letnih časov in strani neba. Plečnikova arhitektura tu materialne stvari pretvarja v duhovne. Naletimo na svečnike, ki so oblikovani po vzorcu stolpa slovenskega parlamenta. (Prav tistega stolpa, ki ga imamo na kovančku za deset centov in na katerem piše »Katedrala svobode«; oh, kakor da smo jo že zgradili.) Tu so tri Miklavževe zlate krogle, so vinske vitice kot simbol Kristusa in je oblikovano veliko ljudskih likovnih prvin, prepletenih z verskimi izreki. Celu ceneni materiali so lepi, zaradi mojstrove čarovnije. Svetla Plečnikova duša ima tu svoj nasmehljani dom. Očara še ateista, zlasti tistega, ki misli, da imajo tudi ateisti svojega boga. Pričakovanje miru in dobre volje, vera v svetost življenja sta nam pač vsem enako dodeljena, pri vseh enako zaželena, enako potrebna. Zato je vredno poromati k Plečnikovi cerkvi na gori.

Plošča, vzdana na severno steno cerkve, obuja spomin na arhitekta in župnega upravitelja, junaka Benediktove prenove: Jožeta Plečnika in patra Martina Perca.

Krstni kamen je Plečnik obesil na štiri verige, s čimer je pokazal četverno določenost sveta: po štiri strani neba, letne čase, temperamente, črke božjega imena, krake križa, evangeliste, lunine mene, črke imena prvega človeka (Adama) itd.

